

синтагматическом ряду, приводящие к их семантическому или формальному объединению. Например: «Харьков с пустым стадионом: кто виноват и что делать» [Футбол, 30 сентября-2 октября 2013, №79]. Здесь соединены названия романов Герцена «Кто виноват» и Чернышевского «Что делать».

Итак, мы можем сделать вывод, что прецедентные феномены активно используются журналистами в заголовках статей и имеют разнообразное происхождение. Классифицировать и анализировать ПФ можно по-разному, единого алгоритма нет. Все чаще заголовки-прецеденты появляются в спортивных изданиях, выполняя оценочную, воздействующую, интеллектуализирующую, аттрактивную функции. «...Лексический уровень языка имеет обширные ресурсы воздействия на сознание. Выбор номинативной единицы, ее семантическая структура, стилистическая окраска, парадигматические и синтагматические связи определяют речевоздействующий потенциал слова» [5].

Перспективность исследования заключается в том, что необходимо выделить иные параметры для классификации ПФ.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Дроздов Р.К. К вопросу об основных тенденциях развития языка СМИ/ Р.К. Дроздов // Русский язык: исторические судьбы и современность: IV международный конгресс исследователей русского языка (Москва, МГУ имени М.В. Ломоносова, филологический факультет, 20-23 марта 2010 г.): Труды и материалы – М.: Изд-во Московского ун-та. – С. 568–569.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М., 1987. – 264 с.
3. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. – М., 2003. – 375 с.
4. Капинус Д.В. Корпус прецедентных текстов в рекламе хайтек-товаров / Д.В. Капинус, Т.С. Пристайко // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках: V Международная научная конференция (Днепропетровск, ДНУ имени Олесея Гончара, 7-8 апреля 2011 г.): материалы / составитель Т.С. Пристайко. – Д: Нова Ідеологія, 2011. – с. 160.
5. Иссерс О.С. Речевое воздействие: учеб. Пособие для студентов, обучающихся по специальности «Связи с общественностью» / О.С. Иссерс. – 2-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 224 с.

УДК 82.0:821.161.2Костенко

ФОРМИ ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЇ АВТОРСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШЕГО»

Ю. Ю. Ніконенко, Л. П. Квашина

Резюме. Стаття присвячена аналізу засобів і прийомів, які автор використовує задля виявлення власної позиції в романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». Центральне місце у дослідженні належить розгляду відносин автора і героя.

Ключові слова: образ автора, авторська свідомість, автор і герой, автор-спостерігач, автор-експериментатор.

Автор (від лат. *auctor* – винуватець, фундатор, засновник, той, хто подає думку чи пораду, вигадник), авторство – терміни, що виражають специфічне до писемного тексту як власного, особистого, особисто створеного творцем.

Поняття автор в літературознавстві вживається в декількох значеннях. Насамперед воно означає письменника, автора біографічного, тобто реальну людину. В інших випадках слово «автор» – це своєрідна концепція, погляд на дійсність, втіленням якого є художній твір. Разом із цим автор – це слово, яке вживається на позначення деяких явищ, які характерні для певних течій, родів, жанрів

М.Бахтін визначає поняття «автор», як «єдино активну формуючу енергію, що дається не у психологічно конципійованій свідомості, а у стійко значущому культурному продукті, і активна реакція його подана у зумовленій нею структурі його образу, ритмі його виявлення, в інтонативній структурі й у виборі смислових

моментів»[2, с.17].Автор у концепції М.Бахтіна виступає передусім суб'єктом естетичної діяльності, що організує художнє ціле, зберігаючи позицію "позазнаходження" щодо створеного, фіктивного, світу і виявляючись тільки в художньому творі як цілому, так і відношенням героя до самого себе. Герой починає сам себе окреслювати, визначати. Такий герой не є цілісним, завершеним, адже постійно з'являються протиріччя, що руйнують уже, здавалося б, довершену цілісність. У третьому випадку герой сам стає своїм автором, осмислює власне життя, ніби грає роль [2,с.23].

Автор і його взаємини з текстом і читачем, авторська свідомість, що актуалізується на різних рівнях тексту, можливість експлікації автора у власних творах і його роль у конструюванні віртуальних світів, значення твору й авторська інтенція – це найважливіші й найсуперечливіші проблеми сучасного літературознавства, які ще потребують ґрунтовного вивчення й адекватного тлумачення. М.Бахтін, В. Виноградов, Б.Корман по-різному розставляючи акценти в тріаді "автор – текст – читач", по-своєму наблизилися до вирішення цієї проблеми.

Митець творить як через свідоме, так і через підсвідоме, але моральні й духовні орієнтири письменника як людини і як громадянина завжди підказують йому, як саме треба розв'язувати найскладніші проблеми, найважчі питання доби.

Вчинки й помисли літературних персонажів можуть бути автору близькими чи відверто далекими, він може розкривати людські злети й падіння, змальовувати красиве або потворне, велике або нікчемне, але кожного разу і в кожному окремому випадку у художньому творі не тільки існує, але й активно функціонує виражена безпосередньо або опосередковано авторська позиція, яку він намагається подати читачеві як єдино правильну [5, с. 23]. Тому важливою проблемою поетики є дослідження шляхів об'єктивізації авторського погляду в художньому творі. На прикладі роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» проаналізуємо форми виявлення авторської позиції.

«Записки українського самашедшого», з погляду української літературної традиції, – «дивний» роман. У творі немає звичної форми життєписання, історія «внутрішнього» життя українського інтелігента поєднується з гострими публіцистичними виступами автора. Сповідальний початок у «Записках...» формує настанову на один-єдиний погляд на події, монологізує нарацію, ставить у центр суб'єктивний досвід, який ніби-то і є втіленням об'єктивності та адекватного світовідчуття [5, с. 83]. Які саме шляхи обирає автор задля об'єктивізації свого суб'єктивного голосу?

Насамперед, це досягається через «роздвоєння» автора. Спираючись на концепцію літературознавця А.Басанти, розрізняємо дві іпостасі автора: спостерігач й експериментатор. Після того, як спостерігач подає факти, закладає фундамент дії, з'являється експериментатор, який примушує героїв діяти [1, с. 194].

Автор у романі Л. Костенко повноцінно виконує ці дві функції. Автор-спостерігач моделює внутрішню ситуацію в Україні на початку третього тисячоліття, подає правдиві факти, з точністю описує події цього періоду, посилається на конкретні дати й імена: «Ядерну зброю віддали, державу розікрали, чекаємо інвестицій у свою економіку. Танки продаємо у Пакистан, гладильні дошки купуємо в Італії. Проводимо військові навчання, а влучаємо ракетою у власні Бровари» [3, с. 18].Разом з цим авторське око охоплює явища світової історії, які описуються з такою ж достовірністю: «У Кодорській ущелині пропало двоє оонівських спостерігачів. На Парламентській Асамблеї в Європі обговорили нашу свободу слова» [3, с.48]. Автор-спостерігач майстерно творить світ для свого героя, закладає основи розвитку дії, створює умови для подальшого формування характерів.

Автор-експериментатор приводить героїв до дії. Він повністю контролює їх, є своєрідним «пророком», адже знає наперед усі реакції на змальовані проблеми, тавровані його естетикою і мораллю: «Час неосяжний, коли він категорія Вічності. А звичайний наш час, повсякденний, мигтить-мигтить, його завжди не вистачає. Він летить, мов експрес, не встигнеш озирнутися, а ти вже вчорашній. Пролітаємо крізь події, підбиваємо підсумки на льоту» [3, с. 72].

Ці роздуми вкладаються автором в уста героя, проте перевищують його свідомість. Вони наскрізь просякнуті авторським світоглядом, філософією, досвідом, спостереженнями, які він прагне донести до читача. Автор через героя об'єктивує свої погляди. Як зазначає А.Басанта, «крізь призму автофікціоналізації, у тих романах, де номінальна ідентичність оповідача і протагоніста збігається з ідентичністю реального автора, він одночасно є і не є автором, завдяки свідомо обраній грі «взаємного пакту» [1, с. 195]. Ці доволі цікаві спостереження іспанського критика можуть бути використані в аналізі роману Л. Костенко.

Відношення автора і героя в романі є важливим кроком у досягненні стратегічної мети – втілення авторського погляду. Герой стає ніби «маріонеткою» в руках автора: він має жити за законом ситуації, яку створює автор-спостерігач. Так, у «Записках українського самашедшого» герой стає свідком катастрофічних подій. Кожну подію він пропускає крізь себе, кожна людська трагедія стає його власною. Це залишає помітний відбиток у його свідомості й позначається на його психічному стані. Прикладом може бути його, здається, дивне, нестримне бажання відлетіти на Канари, викликане плачевним станом української мови.

«Я ніколи раніше не писав щоденників, не чоловіче це діло. Але світ глобальний, душа не справляється. Розвантажую психіку» [3, с. 16], – повідомляє герой і тим самим спрямовує історію в інше русло, пов'язуючи епічні події з подіями особистого життя, що дає можливість сконцентрувати увагу на власній особі. Зміщення погляду із суспільства на окрему людину дає змогу усвідомити, що однозначного знання про людину та її місце в сучасних соціальних перетвореннях усе ж таки не може бути.

Заглиблення у внутрішній світ окремої людини, показ подій з її позицій стає для Л.Костенко базовими принципами в конструюванні художньої дійсності. Через складну оповідну структуру вона досягає ефекту авторської маски, відмежування себе від своїх персонажів та їх переживань для того, щоб читач, по-перше, не ототожнював автора-біографічного з автором творцем, по-друге, сприймав твір не як особистий щоденник письменниці, а як хроніку життя типового українського інтелігента, якому не байдужа доля людства, і, мабуть, найголовніше – завдяки цьому прийому Л.Костенко намагається довести, що така позиція у змальованій ситуації є правильною, навіть ідеальною, і будь-яка зріла особистість сприйматиме світ саме так, відчуватиме те ж саме, що і головний герой.

Автора і героя у романі Л.Костенко об'єднує спільність душевних переживань, «життєвий досвід»: «Часом мені хочеться закричати до всього людства: «Люди! Давайте зупинимось і візьмемо новий старт...» [3, с. 156]. Автор разом із головним персонажем переживає еволюцію – від розчарування у суспільстві, психічного розладу, спроби самогубства до заспокоєння та часткового душевного врівноваження, викликаного Помаранчевою революцією.

Авторські коментарі щодо процесу написання твору М.Бахтін вважає "ненадійним матеріалом", тому що, коли автор дає оцінку своїм, вже сформованим, повноцінним героям, то він передає враження, яке на нього справили вони як художні образи, і те ставлення, яке він має до них, як до людей із моральної, суспільної точки зору. Герої стали незалежними від нього. Отже, «митцеві нічого сказати про процес своєї творчості

– він увесь у створеному продукті, і йому лишається тільки вказати нам на свій твір» [2,с.16].

За теорією М.Бахтіна, герой твору не є втіленням у тексті автора, герой – це вже не «я», а «інший» [2, с. 25]. «Лише інший може бути ціннісним центром художнього бачення та, відповідно, й героєм твору, лише він може бути суттєво сформованим та завершеним, тому що всі моменти ціннісного завершення – просторового, часового й смислового – ціннісно трансгредієнтні, не підвладні ціннісному відношенню людини до себе» [2,с.25]. Позиція «позазнаходження» автора щодо героя – необхідність автора відділити себе від героя, зайняти позицію «поза собою самим», стати «іншим», оцінити себе з точки зору «іншого», лише тоді герой постане як естетично довершене явище [2,с.26].

Втім, основна мета автора «Записок...» – довести, що за означених обставин іншого розвитку дії, іншого розвитку характерів не може бути. Таку суб'єктивність автора слід розглядати як основу об'єктивного погляду героя. Як зазначає Ю.Манн, «дух, який відчуває і мисле як суб'єктивна особа, отримує змогу спостерігати за самим собою як за особою об'єктивною» [4, с. 15].

За таких умов виникає принципова схожість двох «доль» – автора і героя – за всіх відмінностей їх постатей: історичних, часових, онтологічних. Образ автора формується і розвивається у художній площині. Автор фіксує, підсумовує, оцінює все побачене і пережите, те, що може вислизнути від уваги читача. «Коли факти розкидані у свідомості, то це лише факти. А коли їх звести до купи, це вже система», – у цих рядках відчуваємо позицію і голос автора, який ніби позначає свою причетність до творення художнього світу, «системи», в якій усе закономірно і водночас надзвичайно, безумовно і неповторно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Басанта А. Сучасний іспанський роман: тенденції і групи / А. Басанта; пер. з ісп. С. Романова // Всесвіт. – 2011. – № 1/2.
- 2.Вступ до літературознавства. Хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. Л. П. Квашина. – Донецьк: ДонНУ. Вип. 1: Естетика і поетика М. М. Бахтіна. – 2-е вид., випр. і доповн. – 2011.
- 3.Костенко Л. Записки українського самашедшого / Л. Костенко. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012.
- 4.Манн Ю. Автор и повествование / Ю. Манн // Известия РАН. – Сер. лит-ры и яз. – 1991. – № 1. – Т. 50.
- 5.Поліщук О. Автор і персонаж в українській новітній прозі / О. Поліщук. – Київ : ПЦ «Фоліант», 2008.

УДК 81:82-6

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ У ЕПІСТОЛЯРІЇ (НА МАТЕРІАЛІ «ЛИСТІВ З СОЛОВКІВ» ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО)

Н. В. Панченко, І. Р. Домрачева

Резюме. У статті розглядаються характерні етикетні формули, які використовуються у епістолярному стилі, подається функціональна типологія етикетних одиниць, досліджується функціонування етикетних формул у епістолярії В. Підмогильного.

Ключові слова: етикетні формули, епістолярне спілкування і стиль.

Однією із нагальних проблем і обґрунтованих викликів україністики є звернення до епістолярної спадщини багатьох українських видатних і творчих особистостей, оскільки за існування попередньої політичної системи листування великої кількості митців більшою мірою було недоступним загалом і майже не досліджувалось. Останнім